

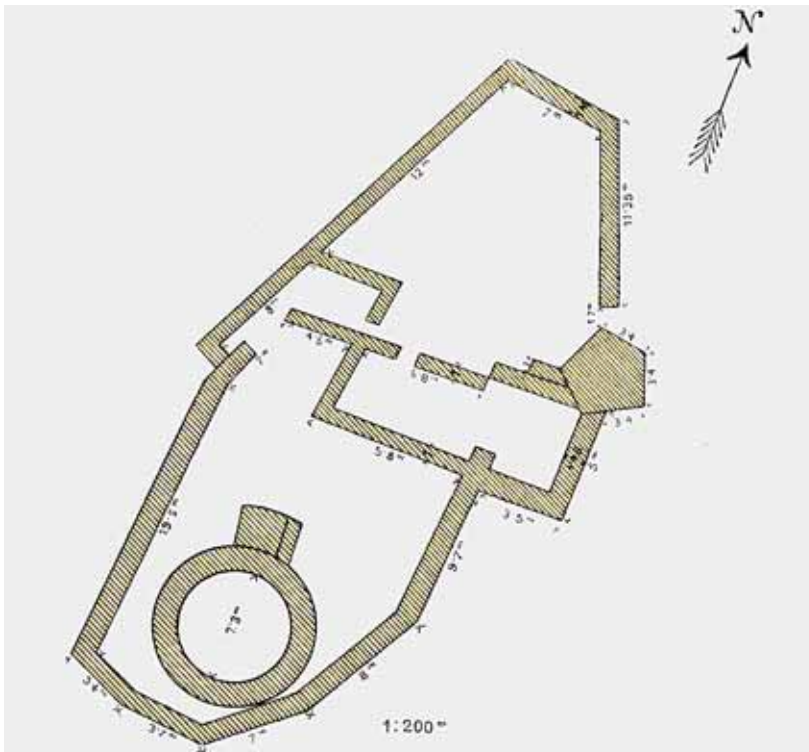
Utvrda Kamičak

NELIPIĆEVE UTVRDE NA RIJEKAMA KRKI I ČIKOLI

Joško Zaninović – Davor Gaurina

Na prostoru grada Drniša (koji uključuje i područje Miljevaca) i općine Promina danas se nalazi pet srednjovjekovnih utvrda koje su bile u posjedu velikaške obitelji Nelipić: Nečven, Bogočin, Kamičak na rijeci Krki, te Ključica i drniška Gradina na rijeci Čikoli. Prostor na kojemu se one nalaze, u hrvatskoj srednjovjekovnoj povijesti naziva se prominsko – miljevački. Njihova primarna funkcija bila je obrambena, ali slijedom povijesnih okolnosti drniška je Gradina postala uska jezgra budućega naselja, kakve poznajemo u nizu gradova koji su nastali oko fortifikacija. Što se tiče njihove sačuvanosti prednjači utvrda Ključica, smještena na desnoj obali rijeke Čikole. Zahvalju-

jući nepristupačnom terenu ona je ostala najvećim dijelom sačuvana. Nešto manje sačuvan je Nečven, a najmanje ostataka arhitekture nailazimo na Bogočinu i Kamičku. Sve ove fortifikacije, osim drniške Gradine, napuštene su nakon završetka Kandijskog rata (konac XVII. stoljeća). Na njihovim ostacima danas je nužno provesti istražne i konzervatorske radove, jer unatoč povijesnim izvorima mi o njihovu životu veoma malo znamo. Arheološko – konzervatorska istraživanja počela su na Ključici, a krajnji cilj je arheološki istražiti kulturno – povijesni sloj, te konzervirati i djelomično restaurirati zidove fortifikacije. U konačnici je treba staviti na raspolaganje NP-u "Krka" koji bi je trebao turistički revalorizirati. Na drniškoj Gradini također su provedeni arheološko – konzervatorski radovi (1998. – 1999.) u svrhu otklanjanja i sanacije ratnih oštećenja, a unutar drniške Gradine provedena su i arheološka istraživanja koja su rezultirala utvrđivanjem kontinuiteta življenja od srednjega brončanog doba pa sve do početka XIX. stoljeća kada je utvrda napuštena. Istu metodologiju koja se primjenjuje na Ključici potrebno je primijeniti na utverdama Nečven, Bogočin i Kamičak.

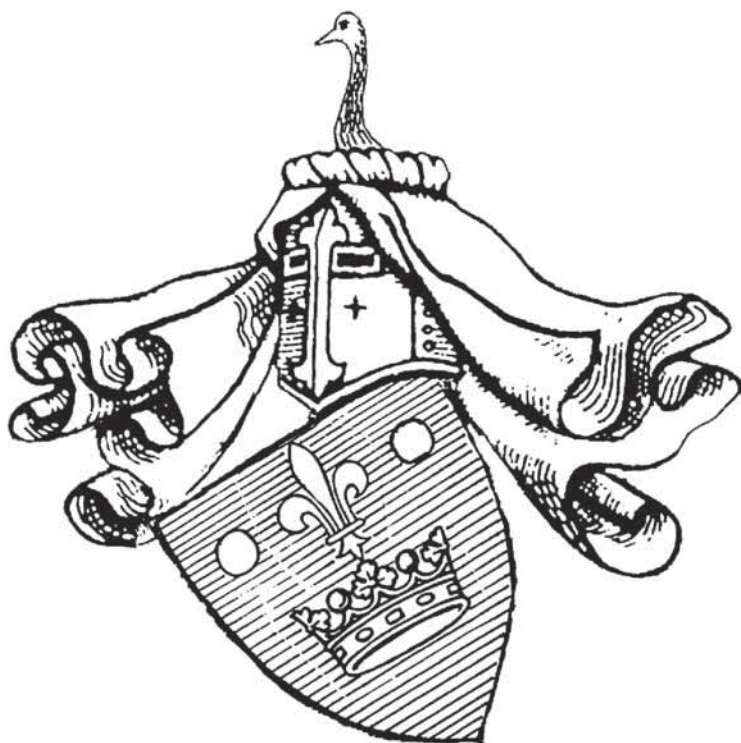
Tloris utvrde Nečven

Srednjovjekovne utvrde (neke potječu iz ranijeg perioda) na Čikoli i Krki pripadaju sustavu utvrda koji su podigli hrvatski velikaši Nelipići hrvatski knezovi i banovi, srednjovjekovni gospodari kninsko-drniškog (Knin i kninsko polje, Kosovo polje, Promina, Miljevci, Petrovo polje i Zagora) i cetinskog kraja da bi zaštitili svoje posjede od brojnih neprijatelja. Nelipićevska dominacija u Južnoj Hrvatskoj dolazi do izražaja nakon slabljenja moći knezova Bribirskih (Šubića) koji su bili banovi Hrvatske do 1322. godine (pad Mladena II Šubića).

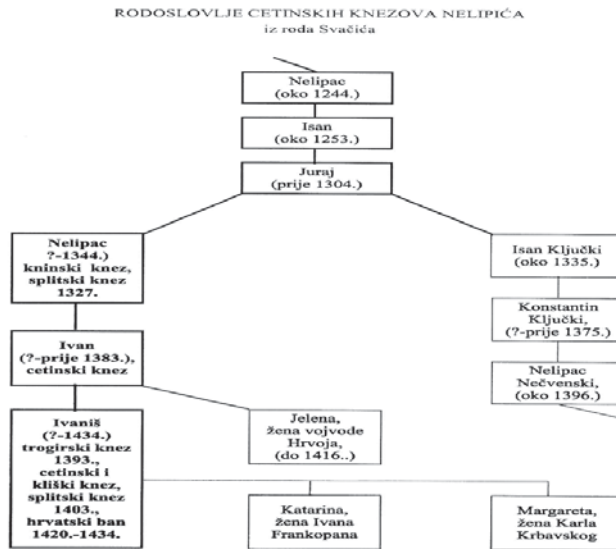
Potpunu dominaciju u ovim krajevima Nelipići preuzimaju nakon pobjede nad Bribircima u bitci kod Knina 07. lipnja 1324. godine.

KAMIČAK

Tvrđava Kamičak nalazi se na lijevoj obali rijeke Krke, blizu Visovca, između tjesnaca Među gredama i Roškog slapa i relativno teško je dostupna s kopna. Naime, potrebno je urediti ostatke nekadašnjih putova. Utvrda je jako devastirana, a sačuvani su samo ostatci srednjovjekovne arhitekture. U blizini su, kon-

Grb obitelji Nelipić

Rodoslovlje obitelji Nelipić

cem 19. st. pronađeni i ostatci antičke arhitekture. Ispod Kamička su oranice u narodu zvana Svačice, vjerojatno nazvane po posljednjem hrvatskom kralju Petru Svačiću koji se, kao i njegov brat Slavić, rodio u ovom utvrđenom gradu kod Brištana.

Kula je nalik na orlovsko gnijezdo, a iz nje potječu i knezovi Nelipići potomci Svačićevih. U izvorima se spominje 1345. g. kao Kamichech, pa 1411. g. kao Kamichack, pa 1421. g. kao Kamichach te 1434. g. kao Camichach. Kamičak narod zove Utješinovića grad, jer je tu bila utvrda, a niže dvori knezova Utješinovića, koji su u 15. stoljeću bili gospodari Kamička. Tu se 1482. g. rodio kardinal Juraj Utješinović koji je po smrti kralja Ivana Zapolje 1526. g. bio skrbnikom njegova sina i upravitelj kraljevine Ugarske, velikovaradinski nadbiskup, državni ministar i rizničar u Ugarskoj i Erdelju, a na kraju i rimski kardinal. Do svoje nasilne smrti 1551. bio je stvarna vlast u ostatku Ugarske i Erdelju usprkos turskoj i Habsburškoj sili. Valja spomenuti i braću Halapiće koji su predstavljali Kamičak na izboru hrvatsko-ugarskog kralja Vladislava II Jagelovića.

Iz Kamička je i Marko Mišljenović, Hrvatsko - primorski ban 1506. - 1508. g.

Turci su ga zauzeli i porušili 1522. godine. U devetnaestom stoljeću, po opisima fra Stjepana Zlatovića i fra Petra Bačića utvrda je bila donekle sačuvana pa oni na temelju ondašnjih ostataka opisuju izgled srednjovjekovne tvrđave.

KLJUČ

Utvrda je registrirana kao spomenik u Upravi za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Šibeniku pod brojem 144.

Utvrda Ključica ili Ključ nalazi se na desnoj strani kanjona Čikole (Poljšice), na prostoru sela Ključ. Zauzima hrbat padine prema Čikoli što je čini praktično neosvojivom. U blizini te utvrde je pretpovijesna gradina. Srednjovjekovna utvrda sastoji se od centralnog objekta, koji ima oblik nepravilnog četverokuta (duža strana duga je 70, a kraća 20 metara) u kojeg je uklopljena peterokatna okrugla kula na zapadnoj strani i ograđenog podgrađa. Unutar bedema nalaze se još djelom sačuvani zidovi trokatne palače, kuće za stražu i pomoćne prostorije prislonjene uz sjeverni zid. Ispod njih su cisterna i tamnica. Zid podgrađa je najvećim dijelom sačuvan, kao i dvoja lučna dvorišna vrata, a djelom su sačuvana i utvrđena dvorišna jugozapadna vrata.

Nelipići su podigli Ključ u prvoj polovini 14. st. da bi kontrolirali mletačku trgovinu iz Šibenika sa zaleđem i Bosnom. Na Poljšici (Čikoli) je bio most (Ključ je bio mostobran) na putu za dalmatinsko zaleđe i Bosnu. Nelipići su naravno, tu naplaćivali carinu. Nezadovoljstvo Šibenčana, zbog plaćanja propisane carine urodilo je sukobom u kojem su oni osvojili i zapalili utvrdu. Tek to je pogoršalo stanje, pa knez Nelipac i sinovac mu Konstantin nanose Šibenčanima poraz kod Rogoznice 1339. godine. Sukobi se nastavljaju, promjenjivom srećom, a završavaju ipak na štetu Nelipića 1343. g. Nelipići se obavezuju na rušenja tvrđave, do ožujka 1344. godine, a kao jamstvo položili su 10.000 libara. Za utjehu udijeljeno im je mletačko građanstvo i vraćeni posjedi izgubljeni u sukobima. Knez ili vojvoda Nelipac (Ivan I) ubrzo umire, a nasljeđuje ga Konstantin. Tvrđava nije srušena (čak je Konstantin bio doziđao neke nove tvrđavice), ali i on ubrzo umire 1345. g. Vojvodini nasljednici, Vladislava i njen malodobni sin Ivan II nisu bili u stanju suprotstaviti se hrvatsko ugarskom kralju Ludoviku (oduzima im Knin) i njegovu vazalu bosanskom banu Stjepanu II Kotromaniću. Nelipići gube Ključ oko 1347. godine (njime u kraljevo ime upravlja kaštelan Ugrinić) i tako postupno slabe. Nakon smrti Ivana II Nelipića 1379. g. okolnosti su dodatno pogoršale položaj Nelipićima jer su njihovi neprijatelji jačali (Venecija), a pojavili su se i novi (Turci) koji 1415. g. uz pomoć Venecije ruše Nelipića utvrdu Zvoničac i od tada povremeno napadaju i pljačkaju po njihovu području. Stari, možda još opasniji neprijatelj Nelipićima bila je Venecija i njeni interesi u obližnjim gradovima Skradinu, Šibeniku, Trogiru, Splitu i dr. Ivaniš (Ivan III) Nelipić, Cetinski knez i hrvatski ban zadnji je imao pravu vlast u ovim krajevima. On, međutim nije imao muških potomaka, a želio je zadržati u obitelji sve posjede što se protivilo feudalnom pravu (pravo nasljeđivanja imali su samo muški potomci). Ivaniš zato, formalno, posuđuje od zeta Ivana Frankopana i kćeri Katarini 50.000 dukata, pa mu zauzvrat ostavlja Sinj, Omiš, Klis, Ključ, Kamičac, Travnik,

Zvonigrad, Čačvinu i kotar Posušje. Ugovor je potpisan u Klisu 1422. g. Drugu kćer Margaretu udao je za kneza Kurjakovića. Pred kraj svoje vladavine 1434. g. morao je potpisati takav sporazum sa Šibenčanima (Venecijom) po kojem je bilo zabranjeno podizati nove mostove na Poljšici, što je Nelipićima bio vrlo veliki prihod (mostarina). Nakon njegove smrti 1434. godine nasljedstvo pripada, za kratko njegovoj kćeri Katarini i posinku (zetu) Ivanu (Anžu) Frankopanu. To nije bilo po volji Hrvatsko-ugarskom kralju Žigmundu koji većinu Nelipića posjeda dodjeljuje hrvatskom banu Matku Talovcu, a potom njegovoj bratu Perku, koji su ga zadužili pomažući mu u ratu protiv krbavskih knezova. Kasnije ban Talovac predaje bivše Nelipića posjede obitelji Martinušić, unatoč protivljenju vojvode Ivanca Novakovića. Kjučica nije izgubila na važnosti nestankom Nelipića, što se vidi iz ponude Venecije banu Talovcu (1450. g.) da je za njeno rušenje spremna platiti 1.000 dukata, a ako bude prepuštena Šibenčanima (njihovim podanicima) 200 dukata.

Turci su zauzeli utvrdu 1546. i ostali u njoj sve do Kandijskog rata 1648. g. kada su iz nje istjerani. Od tada utvrda nije u funkciji.

NEČVEN

Nalazi se na zapadnoj strani Promine, na rubu visoke brine nad Krkom. Utvrda i pripadajuće joj dvorište zaprimaju 1 km² prostora, a sa svih strana bila je opasan visokim zidovima od sitnog, loše tesanog kamena spojenog vapnom. Sjeveroistočni dvorišni zid bio je odijeljen dubokim opkopom, a možda i pokretnim (dižućim) mostom od ostatka tvrđave. Zidovi su bili debeli preko 1 metar. Strmi južni zidovi, prema provaliji, bili su visoki do 15 metara i imali su pet katova. Sjeverna strana je sada puna razvalina, a na toj strani je velika starinska četvrtasta kula koja je također imala pet katova.

Nečven potječe, po Urliću-Ivanoviću, iz 9. stoljeća, a ime je dobio, prema legendi, po nekoj lijepoj Nečven djevojci koja je odbijala sva nasilja bribirskih velikaša i na kraju se otrovala. Priča, vjerojatno simbolizira neprijateljstvo Šubića (Čučevo) i Nelipića (Nečven). Bez obzira na neprijateljstva postojao je drveni most na drugu stranu Krke gdje su vladali Šubići. Gospodari Nečvena – Nelipići bili su na vrhuncu svoje moći nakon propasti Mladena Šubića II (1322. g.) kada se nametnuo kao glavna snaga u Južnoj Hrvatskoj vojvoda Nelipac. O tome vidi pod Ključ.

Valja spomenuti još jednu legendu vezanu za Nečven, a ona glasi: Živjela neka jogunasta banica Lacka u Kninu, koja se borila s Mađarima i s Bošnjacima. Na Ljubotiću prominskom likovao jedan vlastelić, nepokoran banici gospodarici Knina i Nečvena, a on je vodio tajne dogovore s banom bosanskim proti banici. Odjednom je vojska bosanska udarila na baničinu župu od Klju-

ča do Nečvena, harajući i plijeneći. Banica izleti sa crnom četom konjanika i na starom nečvenskom megdanu zametne se boj i pokolj. Poginu banica Lacka, a Bošnjaci slavodobitno odvukoše mrtvu banicu, baciše je u jamu Babadolsku, a poginule Bošnjake zakopaše na Križevu putu pod Ljubotićem. Na Nečvenskom groblju posađen je jedan starinski križ, kao i na Ljubotiću. Ova legenda bi mogla imati veze s udovicom vojvode Nelipca Vladislavom, o čemu je već bilo riječi. Osim toga spominje se i legenda prema kojoj je pod nečvenskom kulom bio zakopan mač, a na dršku mača je alem kamen. Taj mač je bio od nekoga starog bana pa se ta gradina Čučevo – nasuprot Nečvenu i zvala Bani kulom.

Turci su vladali Nečvenom od 1522. do 1686. g. a služili su se utvrdom i zatečenim drvenim mostom preko Krke. U njihovo vrijeme tu su bili: dizdari, age, begovi i kadije, što govori o velikoj važnosti te utvrde odnosno grada jer je u njemu bilo sjedište upravne i sudske vlasti.

TROŠENJ

Čučevo ili Trošenj nije Nelipićka već Šubića utvrda koja se nalazi se nasuprot Nečvenu na drugoj strani Krke. Uređenih pristupnih putova, do same tvrđave zapravo i nema. Utvrda je imala veliko strateško značenje nadzora visećeg mosta preko Krke koji je Šubićima donosio velike prihode. Još se vide ostatci kule jakih zidina koja je imala pet katova. Osim toga, tamo imamo i ostatke megalitnih pretpovijesnih zidina i keramike, ali i antičkih nalaza. Utvrda je pripadala Šubićima (Nelipićevim suparnicima). Kao utvrđeno naselje Nečven se spominje 1487. g. kao Nechwen. Na karti Matea Paganana iz 1527. g. Čučevo se spominje kao Zucea. Pod upravom Turaka grad je od 1522. do 1684. godine. Iz toga vremena ima jedna legendu, koja kaže: Podrumi ove utvrde bili su u ta vremena puni nesretne kršćanske raje, pogotovo za vrijeme ozloglašenog Mehmeda Ljubunčića koji je bio krčki kapetan i sandžak beg. Glavno imanje prostiralo mu se na desnoj strani Krke u Rupama sa sjedištem u tzv. Uzdah kuli, ali ga to nije sprječavalo da čini zla i na miljevačkoj strani. Njegova supruga je bila kršćanka Marija (Mejrima) iz obližnjeg sela Bogetića, koju je on oteo kada je imala 12 godina i poturčio je. Taj čovjek je bio žestok i krvoločan. Primao je mito i darove, a njegovi ljudi su nemilosrdno plijenili raju i zatvarali kad god im se to svidjelo. Njegova žena je pomagala jadnoj kršćanskoj raji, a kasnije pogotovo njen sin Alija koji se čak bio pokumio s Visovačkim gvardijanom fra Mihom. Nakon Mehmedove smrti naslijedio ga je dobri sin Alija. Dolaskom Venecije i oslobađanjem ovog područja od Turaka Trošenj gubi svaki značaj i prepušten je propadanju.

BOGOČIN-VILIN GRAD

Srednjovjekovna utvrda Bogočin nalazi se na lijevoj strani rijeke Krke, blizu prominskog sela Bogetića na izdvojenoj stijeni iznad provalije. Njena strateška važnost je kontrola Carigradske drage, a zauzimala je prostor od 1000m².

Ime mu vjerojatno potječe iz poganskog vremena kada su se na njemu palile vatre u čast bogovima. U 9. st. bio je sijelo hrvatskih župana. Isprva su mu gospodari velmože Martinušići, a kasnije gospoda Bogetići. U izvornoj građi spominje se 1486. g. kao Bogochin, a 1484. g. kao Bogachijan, dok je na karti Pagani iz prve polovine 16. st. označen kao Buguncic. O utvrđi imamo malo povijesnih podataka, a najzanimljivija je legenda o knezu Bogoju, koji je bio gospodar obližnjeg sela Bogetića. On je sagradio lijepe dvore za svoga jedinca Bogdana i njegovu nesuđenu nevjestu Miljevu iz Ključa, obližnjeg sela na ušću Čikole. Njezina majka Čika ponosna udovica Domagojeva, lijepo je opremila svoju kćerku za udaju, a puno njenih prijateljica je također pripremlilo darove. Na svadbu je došlo mnogo svatova, sedam banova i dvanaest župana. Kada su svatovi došli do Bogočina, ispod klisura kanjona rijeke Krke iznenada je doletio krilati zmaj i ugrabio mladu nevjestu te je odnio u jezero kod Brljana. Bijesan Bogdan baci se za svojom ljubavi u Brljan da je spasi, ali se utopi. Tužan mladoženjin otac razdjeli svoje bogatstvo hrvatskim banovima i sirotinji da ga spominju u narodu. Ostatkom novca sagradi samostan Arandjelovac, na pogled Bogočinu da redovnici mole za njega i mlade nesretnike koji stradahu u Brljanu, a obzida Čučevo i Nečven (dva nasuprotna grada na Krki). U njihove visoke kule uzida dvije sestre da danju i noću nariču za njegovim Bogdanom. Također je napravio mostove na Roškom slapu i Brljanu uz obavezu putnika da plaćaju po dvije suze carine za prijelaz, za njegova Bogdana. Svoj Bogočin je razrušio do temelja, a sam se netragom uputio u svijet.

Banica Čika sagradila je kulu prema Ključu, da u njoj stalno gore svijeće za spokoj duše Miljeve i Bogdana. Od toga doba narod prozva Bogočin - Vilin-gradom, a potok pod Ključem Čikolom, brijeg (brinu) kod Ključa Miljevcima, Puničku dragu i Babin grad po jadnoj banici.

Turci ga zauzeše 1522. g. i porušiše.

DRNIŠ-GRADINA

Utvrda je registrirana kao spomenik u Upravi za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Šibeniku pod brojem 147.

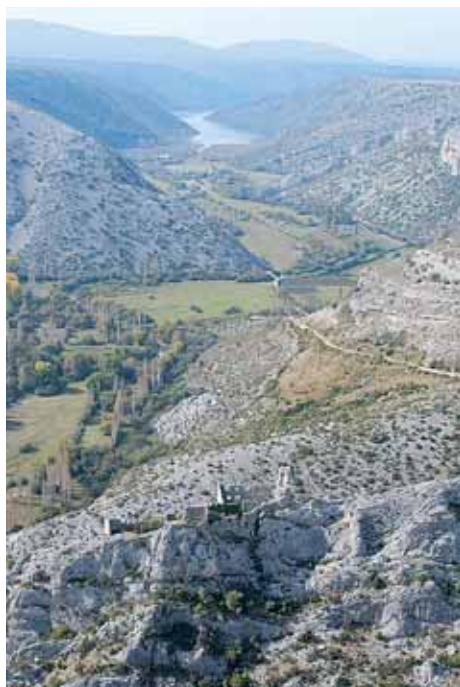
Prvi pisani spomen Drniša potječe iz 15. st. Naime, u spisu šibenskog notara Georgija q. Lorenza (Grgo pok. Lovre) zabilježeno je da je 08. ožujka 1494. Rada, kći pok. Radivoja Rose, a udovica kamenara Jurja Crljenčića, prodala

jedan vrt iznad Vrulje Petru sinu pok. Tome Vulodolovića iz drniškog podgrađa (sub urbem Dernis). To je dakle, za sada, krštenica Drniša koja otklanja mogućnost dosadašnjeg tumačenja postanka imena (etimologije) Dernis = vrata u polje (na perzijskom jeziku).

Posredno Drniš se prvi puta spominje pod imenom Ključić (po mišljenju Frane Dujmovića, a na temelju Monumenta) oko 1340. godine.

Drniška Gradina nalazi se na 334 m nadmorske visine, arheološki ostatci potječu od prapovijesti, a imamo zastupljena sva povijesna razdoblja gotovu u kontinuitetu do kraja 19. st. kada utvrda potpuno gubi na važnosti u Austro-Ugarskoj monarhiji. Ostatci sadašnje tvrđave su: na jugu ostatak srednjovjekovne tvrđave (vlasništvo Nelipića), a centralna kula i sjeveroistočni obrambeni zid su iz turskog vremena. U tursko doba, do pred početak Kandijskog rata (1647. g.) Drniš je imao, po nekim izvorima 200-300 domaćinstava koja su bila opskrbljena tekućom vodom s Promine, a na Čikoli je bilo nekoliko mostova od kojih se jedan vidi i na Justerovoj veduti iz 1708. g. U to vrijeme Drniš je imao status kasabe (varoši) i bio je središte nahije ili sudske ispostave u kojoj se nalazio naib (zamjenik kadije odnosno šef sudske ispostave) koji je bio podređen kadiji u Skradinu. U Drnišu je stolovao i dizdar (gradski kaštelan tj. zapovjednik posade u tvrđavi) kojem su bili podređeni vojvode i jasakčije (turski niži zapovjednici). Venecija je zauzela Drniš 1664. godine, ali ga je ubrzo vratila (1670. g.) da bi ga konačno zauzela 1683. g. Mletački general Leonardo Foscolo dao je, velikim djelom porušiti drnišku utvrdu, ali su je ubrzo opet obnovili jer je sve do 1715. g. postojala opasnost od prodora Turaka. Prva drniška, u doba Venecije, općinska zgrada bila je također na Gradini (danas ruševine kuće Nakić – Vojnović). Venecijanska vlast uredila je posjedovne odnose (Mape Grimani) i organizirala određeni stupanj samouprave (Drniška liga) na čelu s guvernaturom (državna vlast), serdarom (narodni predstavnik) te harambašom i sudcima koje bira narod, a država ih potvrđuje. Oni su bili podređeni kninskom providuru.

Prestankom turske opasnosti Drniš se "spušta" sa Gradine, a prvi korak bio je izgradnja "palazzina" i "kvartira" 1786. g. Ti objekti su građeni u vojno-upravne svrhe, ali su označili početak novog Drniša sa centrom na Poljani, gdje je i danas. Drniš se najviše razvio u 19. st. kada nastaju današnje vizure grada obilježene; kućom Štrkalj (istaknuti primjer klasicizma je njezin portal), kućom Kulušić, kuća Miović i kuća Viličić nastale u prvoj polovini 19 stoljeća. U drugoj polovini stoljeća nastale su kuća Skelin (stara glazbena škola), kuća Grubišić (stari hotel), kuća Letica (željezarija na starom raskrižju), Kuće Divnić (preko puta općine), kuća Pelicarić (staro kino Biograd) itd. Izgled Drniša upotpunjavaju i crkve i to: Sv. Ante – nadograđena džamija iz 17. st., minaret iz 17. stoljeća, crkva sv. Roka, neoromanička župna crkva Gospe od Rožarija, Pravoslavna crkva Uspenja Bogorodice i dr.

Utvrda Ključica

Utvrda Nečven

Utvrda Nečven

Utrda Trošenj

Utrda Trošenj

Utvrdna Ključica

Utvrdna Ključica

Utvrdna Ključica

Utvrdna Kamičak

Utrda Kamičak

Utrda Bogočin

Utvrd Bogočin

Utvrd Bogočin

Drniška gradina

Drniška gradina

Drniška gradina

Drniš 1703.